

**Het verband tussen het stimuleringsgedrag van vaders en
moeders in de opvoeding en de sociaal-emotionele ontwikkeling
van kinderen van 12 tot en met 48 maanden**

Pedagogische Wetenschappen

Bachelorthesis 2011

Subgroep 2

Miriam Barendregt (3339076)

Sarah-Jane van Duijn (3370038)

Martine Heij (3353788)

Aukje Vries (3339963)

Lydia Wijnen (3366804)

Docent: Marjolein Verhoeven

Inleverdatum: 14 juni 2011

Samenvatting

Opvoeding speelt reeds in de eerste levensjaren van het kind een belangrijke rol in de vorming van een basis voor een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Dit onderzoek richt zich op stimuleringsgedrag, wat een belangrijk onderdeel van de opvoeding is. Met behulp van vragenlijsten die door ouders zijn ingevuld is het stimuleringsgedrag van ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in kaart gebracht. Door middel van van t -toetsen, multipale regressie en hiërarchische regressie is nagegaan wat het verband is tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van 307 kinderen van 12 tot en met 48 maanden ($M=30.00$, $SD=9.64$). Uit deze analyses blijkt dat moeders meer stimuleringsgedrag vertonen dan vaders. Wat betreft de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen blijkt dat jongens meer externaliserend gedrag vertonen dan meisjes. Bovendien blijkt er uit de resultaten, in tegenspraak met eerder onderzoek, geen verband te zijn tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden. Hierbij lijken de sekse van zowel de ouder als het kind geen rol te spelen. Tenslotte komt naar voren dat er geen verband bestaat tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van stimulering die zij bieden. Aangezien de resultaten niet overeenkomen met bevindingen uit eerder onderzoek, is verder onderzoek gewenst.

Trefwoorden Opvoeding; stimulering; sociaal-emotionele ontwikkeling; opleidingsniveau; ouders; vaders; moeders; sekseverschillen; vroege kindertijd; SES

Opvoeding speelt reeds in de eerste levensjaren van het kind een belangrijke rol in de vorming van een basis voor een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Combs-Orme, Wilson, Cain, Page & Kirby, 2003; Glascoe & Leew, 2010; Perez & Fox, 2008). Het is daarom van belang om na te gaan hoe de opvoeding van jonge kinderen verloopt. De sociaal-emotionele ontwikkeling houdt in dat een kind, in wederkerige interactie met zijn of haar omgeving, sociale gedragingen vertoont, relaties aangaat en hierbij leert om met emoties om te gaan (Caulfield, 1996).

Opvoedingsgedrag van ouders kan worden beschreven aan de hand van verschillende opvoedingsdimensies, te weten warmte, controle, structuur en stimuleren (Bradley & Corwyn, 2005). De laatste vijftig jaar is er steeds meer aandacht voor het belang van ouderlijke stimulering in de ontwikkeling van jonge kinderen (Bradley & Corwyn, 2005). Dit wordt namelijk als essentieel beschouwd voor de cognitieve ontwikkeling van jonge kinderen (Glascoe & Leew, 2010). Ook lijkt er een verband te bestaan tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Denham, Renwick, & Holt, 1991; McBride & Mills, 2003; Lewis & Lamb, 2003). Stimuleringsgedrag betreft hier fysieke en verbale interactie met het kind, blootstelling aan speelgoed en andere objecten, en blootstelling aan nieuwe mensen, situaties en ervaringen (Combs-Orme et al., 2003). In dit onderzoek zal het verband tussen stimuleringsgedrag van vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden nader onderzocht worden.

In de eerste plaats zullen eventuele verschillen tussen vaders en moeders in de mate van stimuleringsgedrag onderzocht worden. Opvallend bij het onderzoek naar ouderlijk stimuleringsgedrag is dat onderzoekers vaak pretenderen stimuleringsgedrag van beide ouders te onderzoeken, terwijl in feite alleen het stimuleringsgedrag van moeders is onderzocht (Denham et al., 1991; Landry, Smith, & Swank, 2000; Landry, Miller-Loncar, Smith, & Swank, 2000). In de laatste vijftig jaar is de hoeveelheid tijd die vaders met hun kinderen doorbrengen en voor de kinderen zorgen toegenomen (Bulanda, 2004; Sayer, Bianchi en Robinson, 2004), onder andere door de grote stijging in het aantal moeders dat buitenshuis werkt (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth & Lamb, 2000). Door deze ontwikkelingen wordt van vaders verwacht dat ze een grotere rol spelen bij de opvoeding (McBride & Mills, 2003), waardoor het interessant is om te bekijken wat de verschillen zijn tussen vaders en moeders in mate van stimuleringsgedrag. De laatste jaren wordt er dan ook steeds meer onderzoek verricht naar de rol van vaders in het stimuleren (Cabrera, Shannon, & Tamis-LeMonda, 2007; Pleck, 2007). Uit recente literatuur blijkt dat het aannemelijk is dat vaders en moeders in de stimulering verschillende rollen spelen (Laflamme, Pomerleau, & Malcuit, 2002).

Uit een studie door Arco (1983) blijkt dat vaders van baby's van drie en vijf maanden oud, meer en kortere stimulering in de vorm van lichamelijke aanraking of

stemgebruik geven tijdens het spelen dan moeders. Deze resultaten worden tegengesproken door recenter onderzoek (Laflamme et al., 2002), waarin vaders juist minder vaak hun stem gebruiken en minder vaak aanwijzingen geven aan hun kinderen dan moeders. Verder lijken vaders en moeders niet te verschillen in de mate van fysiek contact, spelen en de pogingen om de aandacht van baby's van 9 en 15 maanden oud te richten (Laflamme et al., 2002). Laflamme en collega's (2002) vermoeden dat een verschil in resultaten uit eerder onderzoek en hun eigen onderzoek te wijten is aan methodologische verschillen. Wat betreft de inhoud van instructie aan vijfjarige kinderen vonden Gauvain, Fagot, Leve en Kavanagh (2002) geen grote verschillen tussen vaders en moeders. Wel werd gevonden dat moeders de instructie aanpasten op basis van de verandering in vaardigheid van de kinderen, terwijl vaders dit niet deden (Gauvain et al., 2002). Sotomayor-Peterson, Wilhelm en Card (2011) vonden tenslotte dat moeders meer betrokken zijn bij cognitieve stimulering van kinderen tussen de 8 en 13 maanden oud, dan vaders.

Uit bovenstaande blijkt dat vaders en moeders wellicht op een verschillende manier stimuleren en in dit onderzoek zal gekeken worden naar de verschillen in mate van stimuleringsgedrag tussen vaders en moeders. Op basis van de literatuur kan geen eenduidige verwachting opgesteld worden met betrekking tot verschillen in mate van stimuleringsgedrag. Naast de verschillen tussen vaders en moeders, zal ook onderzocht worden of de mate van stimuleringsgedrag verschillend is voor jongens en meisjes.

Naast de verschillen in mate van stimuleringsgedrag tussen vaders en moeders, is ook het belang van stimuleringsgedrag van vaders en moeders interessant. De vraag is hierbij of het stimuleringsgedrag van één van beide ouders belangrijker is dan dat van de ander. Er is bewijs gevonden voor zowel het belang van stimuleringsgedrag van moeders als het belang van stimuleringsgedrag van vaders voor jonge kinderen. Allereerst brengen moeders meer tijd door met jonge kinderen dan vaders (Landry, Guttentag, Smith en Swank, 2008; McBride & Mills, 2003), waardoor het aannemelijk is dat zij een grotere invloed hebben op de ontwikkeling van jonge kinderen dan vaders. Denham en collega's (1991) vonden in hun onderzoek dan ook dat de sociaal-emotionele competentie van peuters deels afhankelijk is van hun dagelijkse interactie met hun moeder. Hieruit kan worden afgeleid dat moeders de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kinderen stimuleren.

Bewijs voor het belang van het stimuleringsgedrag van vaders wordt gevonden in onderzoek van Lewis en Lamb (2003). Volgens deze auteurs hoeft het feit dat moeders meer tijd met hun jonge kinderen doorbrengen dan vaders niet tot een sterker effect van moederlijk stimuleringsgedrag dan van vaderlijk stimuleringsgedrag te leiden. Vaders zijn in veel culturen meer gericht op het spelen met en stimuleren van jonge kinderen, dan op het zorgen voor deze kinderen (Lewis & Lamb, 2003; McBride & Mills, 2003).

Hierdoor spelen ze een unieke rol bij de stimulering van de emotieregulatie van jonge kinderen (Pleck, 2007). Dit kan betekenen dat vaders een belangrijkere rol spelen in het stimuleren van de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen dan moeders.

Samengevat lijken zowel stimuleringsgedrag van vaders als van moeders een belangrijke rol te spelen bij de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kinderen. Op basis van de literatuur kan er geen gerichte verwachting opgesteld worden over de vraag of één van beide ouders belangrijker is bij dit verband. Verwacht wordt daarom dat vader en moeder even belangrijk zijn.

Naast het stimuleringsgedrag van ouders, speelt wellicht ook de sekse van het kind een rol in de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Binnen de emotionele ontwikkeling van kinderen kan onderscheid worden gemaakt tussen internaliserend gedrag, dat angstige en depressieve symptomen omvat (Carter et al., 2010) en externaliserend gedrag, wat negatieve affectiviteit en moeite met emotieregulatie betreft (Calkins, & Dedmon, 2000; Raaijmakers et al., 2008). Ouders van kinderen van 17 tot en met 48 maanden oud beoordelen meisjes hoog op het internaliserende domein (Prior et al., 2008) en jongens op het externaliserende domein (Baillargeon et al., 2007; Squires, Bricker, & Twombly, 2003; Van Hulle, Lemery-Chalfant, & Goldsmith, 2007). Jongens blijken, vergeleken met meisjes, meer moeite te hebben met affectieve regulatie (Raaijmakers et al., 2008; Weinberg, Tronick, Cohn, & Olson, 1999). Zij laten vaker een boze gezichtsuitdrukking zien, maken vaker het gebaar om opgetild te willen worden en huilen meer. Jongens vertonen op emotioneel gebied dus meer externaliserend gedrag (Kerr et al., 2004; Weinberg et al., 1999).

Behalve verschillen in emotionele ontwikkeling, zijn er ook sekseverschillen in sociale ontwikkeling. Hoewel meisjes in de sociale ontwikkeling voor lijken te lopen op jongens (Prior et al., 2008), gaan jongens op jonge leeftijd meer sociale interactie aan met hun moeder dan meisjes (Van Hulle et al., 2007) door vaker naar hun moeder te kijken, vaker een blijde gezichtsuitdrukking te laten zien en vaker positieve geluiden te maken richting hun moeder (Weinberg et al., 1999). Meisjes nemen vergeleken met jongens meer tijd om te exploreren en laten vaker geïnteresseerde gezichtsuitdrukkingen zien wanneer zij in interactie zijn met hun moeder (Weinberg et al., 1999).

De sekseverschillen in sociaal-emotionele ontwikkeling kunnen worden bekeken aan de hand van het *nature-nurture* debat. Binnen dit debat wordt gesteld dat er interactie-effecten zijn tussen genen en omgeving die essentieel zijn voor het begrijpen van het ontstaan en het ontwikkelen van gedrag (Dodge, 2004). Voor een deel verklaren de biologische verschillen tussen jongens en meisjes eventuele verschillen in sociaal-emotionele ontwikkeling. Anderzijds speelt de omgeving hierin een rol, doordat ouders

andere verwachtingen hebben van jongens dan van meisjes, en zij daar ook naar handelen in de opvoeding (Gray, 2002).

Samengevat verloopt de sociaal-emotionele ontwikkeling bij jongens anders dan bij meisjes, wat al vroeg in de ontwikkeling te bemerken is. De verwachting voor dit onderzoek op basis van de literatuur is dat jongens meer externaliserend gedrag vertonen dan meisjes.

Wanneer er verschillen verwacht worden tussen jongens en meisjes met betrekking tot hun sociaal-emotionele ontwikkeling, is het interessant om te onderzoeken of het verband tussen stimuleringsgedrag van ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen verschillend is voor jongens en meisjes. Het belang hiervan is dat inzicht kan worden verschaft in hoeverre jongens en meisjes ouderlijke stimulering nodig lijken te hebben om zich op sociaal-emotioneel vlak te ontwikkelen.

Vanuit het *nature-nurture* debat, dat reeds aangehaald is (Dodge, 2004), is het aannemelijk dat jongens en meisjes in het geval van een verschillende sociaal-emotionele ontwikkeling ook een andere mate van ouderlijke stimulering nodig hebben. Uit onderzoek van Weinberg en collega's (1999) blijkt dat jongens van zes maanden meer moeite hebben met het reguleren van hun emoties dan meisjes, en dat ze hiervoor meer afhankelijk zijn van regulatie vanuit de omgeving dan meisjes. In dit onderzoek richtten meisjes zich op objecten om zichzelf te kalmeren in een situatie van stress (Diener & Mangelsdorf, 1999), terwijl jongens meer interactie met moeder opzochten. Dit zou voor jongens kunnen dienen als ondersteuning van hun emotieregulatie (Weinberg et al., 1999). Meisjes zijn naast het reguleren van hun emoties bovendien beter dan jongens in het reguleren van hun gedrag (Kochanska, Coy & Murray, 2001; Matthews, Ponitz & Morrison, 2009; Ponitz, McClelland, Jewkes, Connor, Farris & Morrison, 2008). Bovendien kan op basis van de resultaten van Weinberg en collega's (1999) gesuggereerd worden dat meisjes op sociaal gebied zelfstandiger zijn dan jongens.

Concluderend kan gesteld worden dat jongens met het oog op hun sociaal-emotionele ontwikkeling meer ouderlijke regulatie nodig lijken te hebben dan meisjes, omdat jongens over minder zelfregulatie met betrekking tot emoties en gedrag beschikken en op sociaal gebied minder zelfstandig lijken te zijn dan meisjes. Interessant is het om te onderzoeken of jongens naast meer regulatie vanuit de omgeving ook meer stimulering nodig hebben, om zich op sociaal-emotioneel vlak te ontwikkelen. In dit onderzoek zal dan ook nagegaan worden of het verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden afhankelijk is van de sekse van het kind. Er wordt verwacht dat

jongens ouderlijke stimulering meer nodig hebben dan meisjes om zich op sociaal-emotioneel vlak goed te ontwikkelen.

Stimuleringsgedrag van ouders en sociaal-emotionele ontwikkeling worden niet alleen beïnvloed door ouder en kindkenmerken, maar ook door omgevingsfactoren (Waylen & Stewart-Brown, 2010). De sociaal economische status (SES) van gezinnen is hierbij een veelvuldig bestudeerd construct (Bradley & Corwyn, 2002; Conger, Conger & Martin, 2010; Raviv, Kessenich & Morrison, 2004) en wordt gemeten aan de hand van het gezinsinkomen, ouderlijk opleidingsniveau en het beroep van de ouders. Opleidingsniveau is hierbij de belangrijkste voorspellende component is voor tal van ontwikkelingsuitkomsten van het kind, waaronder op sociaal-emotioneel gebied (Conger et al., 2010; Mistry, Biesanz, Chien, Howes & Benner, 2008).

Het opleidingsniveau van ouders oefent invloed uit op de stimulering die ouders thuis aan hun kinderen bieden. Zo hebben hoogopgeleide ouders volgens het investeringsmodel een grotere kans op een goedbetaalde baan, waardoor ze meer mogelijkheden hebben hun kinderen van stimulerend materiaal, zoals boeken, voorzien (Hofferth & Sandberg, 2001; Whiteside-Mansell, Bradley & Kelvey, 2009). Daarnaast lijken ouders met een hogere opleiding zich meer bewust te zijn van het belang van tijdsinvesteringen in hun kinderen en sterker gemotiveerd te zijn om tijdsintensieve ouderlijke gedragingen uit te oefenen (Bradley & Corwyn, 2002; Davis-Kean, 2005; Mistry et al., 2008; Sayer, Gauthier & Furstenberg, 2004). Tenslotte blijkt dat hoog opgeleide moeders hun kinderen meer stimuleren dan laag opgeleide moeders, door vaker conversaties met hun kinderen aan te gaan, gebruik makend van een rijker, complexer en gevarieerder vocabulaire (Vernon-Feagans, Pancsofar, Willoughby, Odom, Quade & Cox, 2008; Raviv et al., 2004).

Bij het verband tussen opleidingsniveau van de vader en zijn stimuleringsgedrag, zijn er echter tegenstrijdige studieresultaten (Castillo, Welch, & Sarver, 2010; Sayer et al., 2004). Zo blijkt uit een aantal studies dat het verband tussen opleidingsniveau en stimulering thuis niet altijd in sterke mate van toepassing is op vaders (Castillo et al., 2010), terwijl andere studies dit verband juist ten zeerste onderschrijven (Mistry et al., 2008; Sayer et al., 2004). In dit onderzoek zal worden nagegaan of er een positief verband is tussen het opleidingsniveau van vaders en moeders in Nederland en de stimulering die zij thuis aan hun kinderen van 12 tot en met 48 maanden bieden. Op basis van onderzoek wordt een positief verband verwacht tussen opleidingsniveau van ouders en het ouderlijk stimuleringsgedrag. Voor vaders zou dit verband in mindere mate aanwezig kunnen zijn.

Samenvattend zal in dit onderzoek nagegaan worden wat het verband is tussen het stimuleringsgedrag van ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden. Daarnaast wordt onderzocht of er verschillen zijn in de

mate van stimuleringsgedrag van ouders en of stimulering door vaders even belangrijk is als stimulering door moeders. Bovendien zal worden nagegaan of er verschillen zijn tussen jongens en meisjes wat betreft hun sociaal-emotionele ontwikkeling en wordt onderzocht of ouderlijke stimulering belangrijker is voor jongens of voor meisjes. Tenslotte zal de rol van ouderlijk opleidingsniveau in de ouderlijke stimulering worden onderzocht.

Methoden

Participanten

Aan het onderzoek hebben 307 kinderen, van wie 150 jongens (48.9%) en 157 meisjes (51.1%), en hun ouders deelgenomen. De kinderen waar het onderzoek zich op richt zijn 12 tot en met 48 maanden oud ($M=30.00$, $SD=9.64$). De meeste kinderen hebben één of meer broers of zussen (76.8%).

De leeftijd van de moeders op het moment van de geboorte van het kind loopt voor moeders uiteen van 21 tot 41 jaar ($M=30.73$, $SD=4.12$) en voor vaders van 22 tot 51 jaar ($M=35.30$, $SD=4.80$). De nationaliteit van de ouderparen in de steekproef is overwegend Nederlands (vaders 98.0%, moeders 97.1%). Dit is een hoger percentage dan in de algemene Nederlandse bevolking (mannen 79.8%, vrouwen 79.7%) (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2011). Het opleidingsniveau van de ouders in de steekproef is veelal HBO of hoger (vaders 58.3%, moeders 58.3%). Dit is een hoger percentage dan in de algemene Nederlandse bevolking, waar 22.4% van de mannen en 19.9% van de vrouwen HBO of hoger heeft (CBS, 2011). De verdeling van opvoedingstaken wordt door moeders gerapporteerd, van wie 35.8% aangeeft dat moeder en vader een gelijk aandeel hebben in de opvoedingstaken. In 60.9% van de gezinnen heeft moeder het grootste aandeel, tegenover 1.6% waarin vader het grootste aandeel heeft in de opvoedingstaken.

Procedure

De ouders zijn geworven door middel van het aanwenden van persoonlijke netwerken van studenten, zoals kinderdagverblijven, voorscholen en informele contacten. Aan de ouders is een informatieve brief met een antwoordstrook verstrekt, waarin het doel en inhoud van het onderzoek, namelijk het onderzoeken van het opvoedkundige gedrag van ouders in Nederland, en de vertrouwelijkheid en vrijblijvendheid van deelname zijn vermeld. Deze vertrouwelijkheid en vrijblijvendheid maken het onderzoek ethisch verantwoord. De ouders hebben na het invullen van de antwoordstrookjes vragenboekjes thuisgestuurd gekregen, bestaande uit verschillende vragenlijsten over opvoedingsgedrag en de ontwikkeling van het kind. De vragenboekjes zijn samengesteld op basis van de leeftijd van het kind en zijn door de ouders thuis

anoniem ingevuld. De ouders is gevraagd de vragenlijsten onafhankelijk van elkaar in te vullen, wat niet te controleren is omdat de onderzoeker niet aanwezig is geweest tijdens het invullen. De ingevulde vragenboekjes zijn door de ouders met een bijgeleverde antwoordenvolpoe naar de Universiteit Utrecht gestuurd, of opgehaald door studenten. De steekproef is een gelegenheidssteekproef, waarbij de participanten op elk moment de mogelijkheid hadden om te stoppen met de deelname.

Meetinstrumenten

Sociaal-emotionele ontwikkeling. De sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind wordt gemeten aan de hand van de Child Behavior Checklist voor kinderen van 1 ½ tot 5 jaar (CBCL; Achenbach & Rescorla (2000)) en de Ages and Stages Questionnaire-Social Emotional (ASQ-SE; Squires, Bricker, Heo & Twombly (2001)).

De CBCL (Achenbach & Rescorla, 2000) is een vragenlijst, bestaande uit 60 items, om inzicht te verkrijgen in het internaliserend en externaliserend gedrag dat ouders bij hun kind waarnemen (Tak, Veerman & De Wit, 2009). In dit onderzoek wordt de CBCL voor kinderen van 1 ½ tot 5 jaar afgenomen bij moeders met een kind van 17 maanden of ouder. Het gaat hier om 274 moeders, omdat er ook kinderen jonger dan 17 maanden deelnemen aan het onderzoek. In dit onderzoek zal van de CBCL alleen gebruik gemaakt worden van de gemiddelde breedbandscore op externaliserend gedrag, bestaande uit 24 items. Deze items meten gedrag gericht op de omgeving, zoals agressiviteit, hyperactiviteit, regelovertredend gedrag, ongehoorzaamheid en driftigheid (Wicks-Nelson & Israel, 2009) (Een voorbeeld: "Straffen verandert zijn gedrag niet"). De frequentie van dit gedrag wordt door de ouders aangegeven op een schaal van 0 = *helemaal niet* tot 2 = *vaak*. Hoe hoger de gemiddelde score, hoe meer externaliserend gedrag het kind volgens moeder vertoont. Deze vragenlijst heeft een Cronbach's *alpha* van .90. Dit duidt op een hoge betrouwbaarheid (Field, 2009). Daarnaast is de CBCL een valide en veelvuldig gebruikt meetinstrument (Vignoe, Berube & Achenbach, 2000).

De ASQ-SE (Squires et al., 2001) is een vragenlijst die acht onderdelen van de mentale gezondheid van jonge kinderen meet, namelijk zelfregulatie, gehoorzaamheid, communicatie, adaptieve gedragingen, autonomie, affectiviteit en interacties (Squires, Bricker & Twombly, 2004). Deze vragenlijst is in dit onderzoek alleen ingevuld door moeders. Moeders kunnen aangeven of bepaalde gedragingen (Een voorbeeld: "Vindt uw kind het fijn om geknuffeld te worden?") *zelden of nooit, soms of meestal* voorkomen bij hun kind, waarvoor respectievelijk 0, 5 en 10 punten gegeven worden. Bovendien kunnen ze aangegeven of ze zich zorgen maken over dit gedrag, waarvoor 5 punten extra worden gegeven. Hoe hoger de somscore, hoe meer problemen het kind volgens de moeder ervaart in de sociaal-emotionele ontwikkeling. De ASQ-SE is geschikt voor kinderen van 3 tot 66 maanden, maar kent verschillende leeftijdsversies met een

verschillend aantal items. Om deze versies met elkaar te kunnen vergelijken, wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van gestandaardiseerde scores. Uit eerder onderzoek is gebleken dat Cronbach's *alpha* .82 is (Squires et al., 2004). Volgens Field (2009) duidt een Cronbach's *alpha* boven .80 op een betrouwbaar meetinstrument. Tevens is de ASQ-SE een valide meetinstrument, omdat het sensitief en specifiek blijkt te zijn voor sociaal-emotionele problemen (Squires et al., 2001).

Stimuleringsgedrag. Stimuleringsgedrag van vaders en moeder wordt gemeten met de dimensie Stimulering van de Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ; Verhoeven, Van Baar, Deković & Bodden, 2010), ingevuld door zowel de vader als de moeder. Deze vragenlijst, voor ouders van kinderen van 12 maanden of ouder, meet aan de hand van 70 items diverse opvoedingsgedragingen die ouders laten zien in verschillende domeinen, zoals ondersteunen, stimuleren, structureren en disciplineren. De dimensie Stimulering meet de mate waarin de ouder het kind blootstelt aan nieuwe en stimulerende activiteiten en materialen. Deze dimensie bestaat uit 15 items, die verdeeld zijn over de opvoedkundige gedragingen één-op-één activiteiten (Een voorbeeld: "Ik neem mijn kind mee naar buiten om te spelen, wandelen of fietsen"), blootstellen (Een voorbeeld: "Ik neem mijn kind mee bij het boodschappen doen") en spelen (Een voorbeeld: "Mijn kind en ik spelen samen met blokken, lego, of ander speelgoed om mee te bouwen"). De frequentie van deze gedragingen wordt door de ouders aangegeven op een 6-puntsschaal, die loopt van 1 = *nooit* tot 6 = *altijd*. Hoe hoger de gemiddelde score, hoe hoger de mate van stimuleringsgedrag van de ouder. Cronbach's *alpha* is .87 voor vaders en .82 voor moeders. Volgens Field (2009) is dit een hoge betrouwbaarheid.

Opleidingsniveau. Het opleidingsniveau wordt gemeten aan de hand van zes typen onderwijs. Moeders hebben in de vragenboekjes zowel voor zichzelf als voor hun partner aangegeven wat de hoogste opleiding is die zij met een diploma hebben afgesloten. Binnen de steekproef worden de opleidingsniveaus basisonderwijs/speciaal onderwijs (vaders 0.3%, moeders 0.7%), LBO/MAVO/VMBO (vaders 9.8%, moeders 7.2%), HAVO/VWO/MBO (vaders 30.6%, moeders 33.9%), HBO/Universiteit-bachelor (vaders 42.0%, moeders 43.6%) en Universiteit, master of doctor (vaders 16.3%, moeders 14.7%) vertegenwoordigd. Daarnaast is er één vader die geen opleiding heeft gevolgd of afgerond (0.3%).

Analyse-plan

Om te onderzoeken of er verschillen zijn in de mate van stimuleringsgedrag tussen vaders en moeders, wordt een afhankelijke *t*-toets uitgevoerd, omdat ouders

over hetzelfde kind rapporteren en er dus sprake is van gekoppelde groepen. Daarnaast zal er per ouder een onafhankelijke *t*-toets worden uitgevoerd om te onderzoeken over er verschillen zijn in de mate van stimuleringsgedrag voor jongens en meisjes. Om het verschil tussen jongens en meisjes in sociaal-emotionele ontwikkeling te onderzoeken, wordt twee maal een onafhankelijke *t*-toets uitgevoerd, zowel voor de CBCL als voor de ASQ-SE, omdat er sprake is van twee groepen die elkaar niet onderling in hun scores hebben beïnvloed.

Met correlaties wordt het verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen voor moeders als voor vaders in kaart gebracht. Met behulp van een Fisher *z*-toets wordt bepaald of deze correlaties significant van elkaar verschillen. Twee multi-pele regressie-analyses onderzoeken of het stimuleringsgedrag van één van beide ouders boven op het effect van de stimulering van de andere ouder bijdraagt aan de voorspelling van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Om te onderzoeken of het verband tussen het stimuleringsgedrag van ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden afhankelijk is van de sekse van het kind, worden vier hiërarchische regressie-analyses uitgevoerd. In deze regressie-analyses zijn de gestandaardiseerde gemiddelde score op de stimuleringschaal en de dummyvariabele sekse van het kind in het eerste blok opgenomen. In het tweede blok is de interactieterm tussen de gestandaardiseerde gemiddelde score op de stimuleringschaal en de dummyvariabele sekse toegevoegd. Deze analyses zijn apart uitgevoerd voor vaders en moeders en apart voor de ASQ-SE en de CBCL.

Om het verband tussen het opleidingsniveau van ouders en ouderlijk stimuleringsgedrag te onderzoeken wordt een enkelvoudige onafhankelijke ANOVA uitgevoerd. Omdat opleidingsniveau ongelijk verdeeld is onder ouders, zal tevens met behulp van een correlatie-analyse worden onderzocht of sprake is van een significant verband tussen het opleidingsniveau van ouders en mate van stimuleringsgedrag.

Resultaten

In Tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken weergegeven voor stimuleringsgedrag en de scores op de ASQ-SE en de CBCL. Opvallend is dat de gemiddelde scores op ouderlijk stimuleringsgedrag, op een schaal van 1 tot 6, vrij hoog zijn, zowel voor moeders ($M=4.99$, $SD=0.46$) als voor vaders ($M=4.52$, $SD=0.58$). Ouders beoordelen zichzelf hoog op stimuleringsgedrag. Op de externaliserende schaal van de CBCL zijn de scores, met een theoretisch maximum van 48, opvallend laag, zowel voor jongens ($M=0.50$, $SD=0.31$) als voor meisjes ($M=0.38$, $SD=0.25$). De kinderen vertonen volgens de ouders weinig probleemgedrag. Wat betreft de verdeling van de continue variabelen geldt, zoals

te zien is aan de *skewness* en *kurtosis* (Tabel 1), dat de variabelen bij benadering normaal verdeeld zijn, met uitzondering van de ASQ-SE. Dit betekent dat de groep die geen problemen heeft in de sociaal-emotionele ontwikkeling groter is dan de groep met problemen. Voor alle analyses geldt dat er wordt getoetst met een *alpha* van .05.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken voor stimuleringsgedrag van moeders en vaders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind

	Jongens			Meisjes			Totaal				
	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>sk.</i>	<i>k.</i>
Stimulering moeder	150	4.98	0.46	157	4.99	0.46	307	4.99	0.46	-0.12	-0.30
Stimulering vader	150	4.51	0.61	156	4.53	0.56	306	4.52	0.58	-0.35	0.01
Score ZASQ-SE	148	0.07	0.97	157	-0.06	1.01	305	0.00	0.99	1.36	2.96
Score CBCL	130	0.50	0.31	144	0.38	0.25	274	0.44	0.285	0.69	0.14

Noot. *sk.* = skewness, *k.* = kurtosis.

Tabel 2

Correlatiematrix met samenhang tussen ouderlijk stimuleringsgedrag, de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, en ouderlijk opleidingsniveau

	1	2	3	4	5	6
1. Stimulering moeder	-					
2. Stimulering vader	.32**	-				
3. CBCL	-.01	-.02	-			
4. ASQ-SE	-.07	-.01	.53**	-		
5. Opleiding moeder	-.00	.09	.01	-.18**	-	
6. Opleiding vader	.00	-.01	-.20**	.17**	.04	-

* $p < .05$, ** $p < .01$.

Verschillen in de mate van stimuleringsgedrag tussen vaders en moeders

Uit Tabel 2 blijkt dat er een significante positieve correlatie bestaat tussen gemiddelde stimulering door moeders en gemiddelde stimulering door vaders ($r = .32$, $p < .01$). Hoe meer moeders hun kind stimuleren, des te meer vaders hun kind stimuleren en andersom. Om te onderzoeken of er verschillen zijn in de mate van stimuleringsgedrag tussen vaders en moeders is een afhankelijke *t*-toets uitgevoerd, waaruit blijkt dat moeders ($M = 4.99$, $SD = 0.46$) significant meer stimuleringsgedrag

vertonen dan vaders ($M=4.52$, $SD=0.58$), $t(305)=13.24$, $p<.01$. Door middel van een onafhankelijke t -toets kan geconcludeerd worden dat er bij moeders wat betreft de mate van hun stimuleringsgedrag geen verschillen zijn tussen jongens ($M=4.98$, $SD=0.46$) en meisjes ($M=4.99$, $SD=0.46$), $t(305)=-.13$, $p=.90$. Hetzelfde geldt voor de mate van stimuleringsgedrag door vaders bij jongens ($M=4.51$, $SD=0.61$) en meisjes ($M=4.53$, $SD=0.56$), $t(304)=-.27$, $p=.79$. Op basis van deze resultaten kan geconcludeerd worden dat moeders meer stimuleringsgedrag vertonen dan vaders, maar dat de mate van het stimuleringsgedrag van beide ouders niet afhankelijk is van de sekse van het kind.

Verschillen in de sociaal-emotionele ontwikkeling tussen jongens en meisjes

Er bestaat een significante positieve correlatie tussen de score op de CBCL en de score op de ASQ-SE ($r=.53$, $p<.01$). Hoe meer externaliserend gedrag zoals gerapporteerd op de CBCL, hoe meer problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling aangegeven op de ASQ-SE. Uit de onafhankelijke t -toets voor de CBCL blijkt dat jongens ($M=0.50$, $SD=0.31$) significant meer externaliserend gedrag vertonen dan meisjes ($M=0.38$, $SD=0.25$), $t(246.711)=3.34$, $p<.01$. Er is geen significant verschil in sociaal-emotioneel gedrag gevonden tussen jongens ($M=0.07$, $SD=0.97$) en meisjes ($M=-0.06$, $SD=1.01$) met een onafhankelijke t -toets voor de ASQ-SE, $t(303)=1.15$, $p=.25$. Op basis van deze resultaten kan geconcludeerd worden dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongens en meisjes alleen verschilt op het gebied van externaliserend gedrag; jongens vertonen meer van dit gedrag dan meisjes.

Verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind

Om te onderzoeken of het verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind afhankelijk is van de sekse van de ouder, zijn allereerst vier correlatie-analyses uitgevoerd. Hieruit blijkt dat er geen significante correlatie bestaat tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en externaliserend gedrag van het kind, zowel voor vaders ($r=-.02$, $p=.70$) als voor moeders ($r=-.01$, $p=.89$). Ditzelfde geldt voor ouderlijk stimuleringsgedrag en de score op de ASQ-SE, zowel voor vaders ($r=-.01$, $p=.86$) als voor moeders ($r=-.07$, $p=.23$). Uit de Fisher z -toetsen blijken er geen significante verschillen te zijn tussen vaders en moeders in de correlatie tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, zowel gemeten door de CBCL (Fisher $z=.17$, $p=.86$) als door de ASQ-SE (Fisher $z=-.72$, $p=.47$). De sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind lijkt niet samen te hangen met het stimuleringsgedrag van de ouders.

Vervolgens zijn twee multiële regressie-analyses, apart voor CBCL en ASQ-SE, uitgevoerd om te bepalen of het stimuleringsgedrag van één van beide ouders een

significant grotere bijdrage levert aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind dan dat van de andere ouder. Uit deze regressie-analyses (Tabel 3) blijkt dat het model met ouderlijk stimuleringsgedrag als predictor van de scores op de CBCL, niet significant aansluit bij de data ($F(2,271)=.07, p=.93; R^2=.00, p=.97$). Dit model verklaart 0% van de variantie in scores op de CBCL. Zowel stimuleringsgedrag van moeders ($\beta=-.00, p=.98$) als van vaders ($\beta=-.02, p=.72$) levert geen significante bijdrage aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, gemeten door de CBCL. Bovendien blijkt dat het model met ouderlijk stimuleringsgedrag als predictor van de scores op de ASQ-SE, niet significant aansluit bij de data ($F(2,301)=.73, p=.48; R^2=.01, p=.23$). Dit model verklaart 0.01% van de variantie in scores op de ASQ-SE. Zowel stimuleringsgedrag van moeders ($\beta=-.07, p=.23$) als van vaders ($\beta=.01, p=.82$) levert geen significante bijdrage aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, gemeten door de ASQ-SE. Op basis van deze resultaten kan geconcludeerd worden dat het verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden niet afhankelijk is van de sekse van de ouder.

Tabel 3

Multiplexe regressie-analyse: het voorspellen van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind met ouderlijk stimuleringsgedrag

	CBCL		ASQ-SE	
	<i>B</i>	β	<i>B</i>	β
Stimulering moeder	-.00	-.00	-.16	-.07
Stimulering vader	-.01	-.02	-.02	.01
R^2		.00		.01
F		.07		.73
n		274		302

* $p < .05$.

Om na te gaan of het verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind afhankelijk is van de sekse van het kind zijn vier hiërarchische regressie-analyses uitgevoerd, twee voor de CBCL en twee voor de ASQ-SE, apart voor stimuleringsgedrag van moeders en vaders. Hieruit blijkt dat het model met stimuleringsgedrag van moeders, de sekse van het kind en de interactieterm tussen stimuleringsgedrag van moeders en geslacht van het kind als predictoren van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, significant aansluit bij de data op de CBCL ($F(3,270)=3.79, p=.01; R^2=.04, p=.91$) en niet significant aansluit bij de data op de ASQ-SE ($F(3,301)=.92, p=.43; R^2=.01, p=.85$). Dit model verklaart 0.04% van de variantie in scores op de CBCL en 0.01% van de variantie in scores op de ASQ-SE. De

proportie verklaarde variantie stijgt niet significant door het toevoegen van de interactieterm tussen stimuleringsgedrag van moeders en de sekse van het kind in het tweede blok, zowel bij de CBCL ($\Delta R^2 = .00$, $p = .91$) als bij de ASQ-SE ($\Delta R^2 = .00$, $p = .85$). Stimulering door moeders heeft geen significant hoofdeffect op de scores op de CBCL ($B = -.00$, $\beta = -.00$, $p = .97$) en de ASQ-SE ($B = -.08$, $\beta = -.08$, $p = .34$). De sekse van het kind heeft wel een significant hoofdeffect op de scores op de CBCL ($B = -.11$, $\beta = -.20$, $p < .01$), maar geen significant hoofdeffect op de scores op de ASQ-SE ($B = -.13$, $\beta = -.07$, $p = .25$). De interactieterm tussen stimuleringsgedrag van moeders en de sekse van het kind is geen significante predictor van de scores op zowel de CBCL ($B = -.00$, $\beta = -.01$, $p = .91$) als de ASQ-SE ($B = .02$, $\beta = .02$, $p = .85$).

Daarnaast blijkt dat het model met stimuleringsgedrag van vaders, de sekse van het kind en de interactieterm tussen stimuleringsgedrag van vaders en geslacht van het kind als predictoren van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, significant aansluit bij de data op de CBCL ($F(3,270) = 3.85$, $p = .01$; $R^2 = .04$, $p = .80$) en niet significant aansluit bij de data op de ASQ-SE ($F(3,300) = .45$, $p = .72$; $R^2 = .00$, $p = .99$). Dit model verklaart 0.04% van de variantie in scores op de CBCL en 0% van de variantie in scores op de ASQ-SE. De proportie verklaarde variantie stijgt niet significant door het toevoegen van de interactieterm tussen stimuleringsgedrag van vaders en de sekse van het kind in het tweede blok, zowel bij de CBCL ($\Delta R^2 = .00$, $p = .80$) als bij de ASQ-SE ($\Delta R^2 = .00$, $p = .99$). Stimulering door vaders heeft geen significant hoofdeffect op de scores op de CBCL ($B = -.01$, $\beta = -.04$, $p = .64$) en de ASQ-SE ($B = -.01$, $\beta = -.01$, $p = .90$). De sekse van het kind heeft wel een significant hoofdeffect op de scores op de CBCL ($B = -.11$, $\beta = -.20$, $p < .01$), en geen significant hoofdeffect op de scores van de ASQ-SE ($B = -.13$, $\beta = -.07$, $p = .25$). De interactieterm tussen stimuleringsgedrag van vaders en de sekse van het kind is geen significante predictor van de scores op zowel de CBCL ($B = .00$, $\beta = .02$, $p = .80$) als de ASQ-SE ($B = .00$, $\beta = .00$, $p = .99$).

Op basis van deze resultaten kan geconcludeerd worden dat het verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden niet afhankelijk is van de sekse van het kind, zowel bij moeders als bij vaders.

Verband tussen het opleidingsniveau van ouders en hun stimuleringsgedrag

In Tabel 2 komt naar voren dat het opleidingsniveau van de ouders samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kinderen. Interessant is het om te onderzoeken of dit verband tussen opleidingsniveau van ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van ouders wellicht gemedieerd wordt door de stimulering die ouders thuis bieden. Om dit te onderzoeken, is gebruik gemaakt van de enkelvoudige ANOVA en een correlatieanalyse, waaruit blijkt dat er geen significant verschil is in stimuleringsgedrag

van vaders met verschillende opleidingsniveaus ($F(5,299)=1.63, p=.14$), en het stimuleringsgedrag van moeders met verschillende opleidingsniveaus ($F(3,302)=.65, p=.63$). Ook uit de correlatieanalyse blijkt dat er geen significant verband is tussen het opleidingsniveau van moeder en haar stimuleringsgedrag ($r=-.00, p=.97$) en het opleidingsniveau van vader en zijn stimuleringsgedrag ($r=-.01, p=.89$). Op basis van deze resultaten kan geconcludeerd worden dat het opleidingsniveau van ouders niet samenhangt met ouderlijk stimuleringsgedrag.

Discussie en conclusie

In dit onderzoek is gekeken naar het verband tussen stimuleringsgedrag van vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden oud. Moeders blijken meer stimuleringsgedrag te vertonen dan vaders. Hierbij maken zowel moeders als vaders geen onderscheid tussen jongens en meisjes. Wat betreft verschillen in sociaal-emotionele ontwikkeling tussen jongens en meisjes, vertonen jongens meer externaliserend gedrag dan meisjes. Er is geen verband gevonden tussen het ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen, waarbij de sekse van zowel ouder als kind geen rol lijken te spelen.

Met betrekking tot verschillen in stimuleringsgedrag tussen moeders en vaders, komt uit de resultaten naar voren dat moeders meer stimuleringsgedrag vertonen dan vaders. Zowel vaders als moeders maken wat betreft mate van stimuleringsgedrag geen onderscheid tussen jongens en meisjes. In eerder onderzoek zijn aanwijzingen gevonden die aangeven dat ouders mogelijk een verschillende rol hebben in stimuleringsgedrag (Laflamme et al., 2002; Sotomayor-Peterson et al., 2011), maar met betrekking tot verschillen in mate van stimuleringsgedrag kon geen verwachting opgesteld worden, omdat hierover geen literatuur gevonden is. Aangezien 60.9% van de moeders aangeeft dat moeder het grootste gedeelte van de opvoedtaken op zich neemt, zou het verschil in mate van stimuleringsgedrag verklaard kunnen worden door het feit dat vaders minder tijd hebben met de kinderen om stimuleringsgedrag te vertonen. Er vanuit gaande dat vaders en moeders een verschillende rol hebben in stimuleringsgedrag zoals Laflamme en collega's (2002) vermoeden, zou een andere verklaring kunnen zijn dat de opvoedingsvragenlijst die gebruikt is, met name vraagt naar stimuleringsgedrag dat meer door moeders gebruikt wordt. Het stimuleringsgedrag dat vaders vertonen is wellicht niet voldoende in de vragenlijst opgenomen, waardoor vaders een mindere mate van stimuleringsgedrag laten zien volgens de resultaten. Om deze verklaring te kunnen bevestigen, dan wel te ontkrachten, is verder onderzoek naar de manier waarop vaders en moeders verschillen in hun stimuleringsgedrag gewenst.

Wat betreft sekseverschillen in sociaal-emotionele ontwikkeling is gebleken dat jongens op de CBCL meer externaliserend gedrag vertonen dan meisjes. Op de ASQ-SE

worden er geen verschillen gevonden tussen jongens en meisjes. Dit komt voor een deel overeen met de vooraf gestelde verwachting dat er sekseverschillen bestaan in sociaal-emotionele ontwikkeling. Jongens blijken op emotioneel gebied meer externaliserend gedrag te vertonen en hebben meer moeite met affectieve regulatie dan meisjes (Kerr et al., 2004; Raaijmakers et al., 2008; Weinberg et al., 1999). Dat er geen sekseverschillen zijn gevonden op de ASQ-SE, kan mogelijk worden verklaard doordat alleen de somscore van de ASQ-SE is gebruikt. Omdat deze vragenlijst acht onderdelen van de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen meet, kan het zijn dat jongens op de ene schaal hoog scoren, terwijl meisjes dit op een andere schaal doen. Dan zijn er wel degelijk sekseverschillen, maar worden deze niet opgemerkt door het analyseren van enkel de totaalscore. In vervolgonderzoek is het daarom raadzaam om met de verschillende schalen van de ASQ-SE apart te onderzoeken.

Op basis van de resultaten kan geconcludeerd worden dat er geen verband bestaat tussen het stimuleringsgedrag van zowel vaders als moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen van 12 tot en met 48 maanden oud. Dit in tegenstelling tot de vooraf gestelde verwachting. Op basis van eerder onderzoek werd verwacht dat zowel stimuleringsgedrag van vaders als van moeders een bijdrage levert aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kinderen (Denham et al., 1991; Lewis & Lamb, 2003). Deze discrepantie zou verklaard kunnen worden doordat stimuleringsgedrag in dit onderzoek wellicht op een andere manier gedefinieerd is dan in eerder onderzoek. Zo werd in het onderzoek van Lewis en Lamb (2003), waarin wel een verband werd gevonden tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, ouderlijk stimuleringsgedrag gemeten aan de hand van de mate van ondersteuning van interacties. Daarnaast verschillen culturen in de mate van stimulering die ouders aan hun kinderen bieden (Bradley & Corwyn, 2005). Verder is er in de gebruikte opvoedingsvragenlijst weinig aandacht voor stimulering van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Bij vervolgonderzoek is het van belang dat stimuleringsgedrag van ouders op een uitgebreidere manier wordt gemeten.

De sekse van de ouder heeft geen invloed op het verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Dit komt overeen met de vooraf gestelde verwachting dat stimulering door beide ouders even belangrijk is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Moeders brengen over het algemeen meer tijd door met hun kinderen, waardoor ze meer invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling van hun kind zouden kunnen hebben (Denham et al., 1991; Landry et al., 2008; McBride & Mills, 2003). Vaders zijn echter in de omgang met hun kinderen meer gericht op het spelen met en stimuleren van hun jonge kinderen (Lewis & Lamb, 2003; McBride & Mills, 2003) en hebben om die reden wellicht een belangrijkere rol bij de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen dan moeders

(Pleck, 2007). In dit onderzoek wordt echter geen significante bijdrage van zowel moeder als vader gevonden. Een oorzaak hiervoor kan liggen in het feit dat de participatie van vader in Nederland groter lijkt dan in landen waar eerder onderzoek is uitgevoerd. Zo vinden McBride en Mills (2003) dat Amerikaanse ouders aangeven dat vaders weinig verantwoordelijkheid voor de opvoeding dragen, terwijl in dit onderzoek gevonden wordt dat in 35.8% van de gezinnen de opvoedingstaken gelijk verdeeld zijn. In vervolgonderzoek moet voor deze verschillen in ouderlijke participatie gecorrigeerd worden.

Naast de sekse van de ouder, blijkt ook de sekse van het kind niet van invloed op het verband tussen ouderlijk stimuleringsgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Dit komt niet overeen met de vooraf gestelde verwachting dat jongens meer ouderlijke stimulering nodig hebben om zich op sociaal-emotioneel vlak te ontwikkelen dan meisjes. Uit eerder onderzoek is namelijk gebleken dat meisjes beter zijn dan jongens in het reguleren van zowel hun emoties als gedrag (Matthews et al., 2009; Weinberg et al., 1999), en dat meisjes op sociaal gebied zelfstandiger lijken te zijn dan jongens (Weinberg et al., 1999). Hierdoor is het aannemelijk dat jongens meer regulatie vanuit de omgeving nodig hebben dan meisjes op zich op sociaal-emotioneel vlak te ontwikkelen. Deze studies hebben echter betrekking op regulatie in plaats van op stimulering. Concluderend kan gesteld worden dat jongens en meisjes op basis van dit onderzoek niet lijken te verschillen in de mate van stimulering die zij nodig hebben om zich op sociaal-emotioneel gebied te ontwikkelen. Hier zal in de toekomst meer onderzoek naar gedaan moeten worden.

Wat betreft het verband tussen het opleidingsniveau van beide ouders en hun stimuleringsgedrag, is gebleken dat er, in tegenstelling tot de verwachting, geen verband bestaat. Dit resultaat kan mogelijk verklaard worden doordat ouders met een hogere opleiding meer kans hebben op een baan die meer tijd vereist. Dit zou ertoe kunnen leiden dat deze ouders minder tijd hebben om in hun kinderen te investeren. Op deze wijze worden de eerder genoemde voordelen van een hogere opleiding gecompenseerd en vertonen deze ouders evenveel stimuleringsgedrag als ouders met een lager opleidingsniveau. Hier zal nog meer onderzoek naar gedaan moeten worden.

Bij de interpretatie van deze resultaten dient rekening gehouden te worden met een aantal beperkingen van dit onderzoek. Zo zijn de resultaten beperkt generaliseerbaar, omdat de steekproef voornamelijk participanten bevat met de Nederlandse nationaliteit en een relatief hoog opleidingsniveau. Bovendien zijn in de steekproef alleen ouderparen bestaande uit een moeder en een vader betrokken, waardoor de resultaten niet generaliseerbaar zijn naar niet-traditionele gezinnen zoals gezinnen met alleenstaande ouders of homoparen. De steekproef van dit onderzoek is groot, wat bijdraagt aan de betrouwbaarheid, maar bij eventueel vervolgonderzoek is

het van belang om een steekproef te verkrijgen die meer representatief is voor de Nederlandse bevolking.

Een andere beperking waar rekening mee gehouden moet worden, is dat de resultaten gebaseerd zijn op cross-sectionele data, waardoor het niet mogelijk is om de richting van een eventueel verband te bepalen. Wanneer vervolgonderzoek wordt uitgevoerd, is het raadzaam om ouderparen met hun kind gedurende een langere periode te volgen, zodat er meer onderzoek gedaan kan worden naar causale relaties tussen opvoedingsgedrag van ouders en de ontwikkeling van kinderen.

In dit onderzoek is verder gebruik gemaakt van vragenlijsten waarin gevraagd wordt naar de perceptie van ouders aangaande hun opvoedingsgedrag en de ontwikkeling van hun kind. Hierdoor is er sprake van een subjectieve meting, wat de validiteit van het onderzoek kan beïnvloeden. Een beperking die ook kan leiden tot een subjectieve meting, is dat in dit onderzoek alleen de moeder heeft gerapporteerd over aanwezige probleemgedragingen van het betreffende kind. Hierdoor komt alleen de zienswijze van moeder aan bod, terwijl vader aan bepaalde gedragingen een andere interpretatie zou kunnen geven (Prinzle, 2007). Er is toch gekozen voor rapportage door moeder, omdat werd aangenomen dat moeder de meeste tijd met het kind doorbrengt en de meeste opvoedtaken heeft. Bij 60.9% van de ouderparen is dit inderdaad het geval. In vervolgonderzoek zal het de voorkeur verdienen de vader ook te vragen naar zijn interpretatie van het gedrag van het kind. In tegenstelling tot in eerder onderzoek, waarin het opvoedingsgedrag van vaders niet in kaart is gebracht, hebben in dit onderzoek zowel vaders als moeders opvoedingsvragenlijsten ingevuld. Daardoor kunnen verschillen in opvoedingsgedrag tussen beide ouders worden onderzocht. Dat dit van belang is, blijkt uit het resultaat van dit onderzoek dat moeders meer stimuleren dan vaders.

Met de kennis die aan de hand van dit onderzoek verkregen is over opvoedingsgedrag van Nederlandse ouders, in het bijzonder hun stimuleringsgedrag, zijn er mogelijkheden om passende ondersteuningprogramma's te ontwikkelen voor ouders met jonge kinderen. Daarnaast wordt meer inzicht verschaft in de relatie tussen stimuleringsgedrag van ouders en de sociaal-emotionele ontwikkeling bij jonge kinderen. Uit dit onderzoek is gebleken dat vaders minder stimuleringsgedrag vertonen dan moeders. In de ondersteuning van ouders bij de opvoeding is het belangrijk hier aandacht aan te besteden en vaders aan te sporen meer stimuleringsgedrag te vertonen.

The relationship between parental stimulation and the social-emotional development in early childhood

Socialization is of great importance in the first years of life in terms of forming a foundation for a healthy social-emotional development of the young child. The focus in this article will be on parental stimulation as a part of socialization. Parent questionnaires are used to gain insight in the parental stimulation and the social-emotional development of children. In this article, *t*-tests, multiple regression and hierarchical regression analyses are used to investigate the relationship between parental stimulation and the social-emotional development of 307 children in the age of 12-48 months ($M=30.00$, $SD=9.64$). The results show that mothers stimulate to a higher extent compared to fathers. Concerning the social-emotional development of children, boys show more externalizing behavior than girls. There appears to be no relationship between parental stimulation and the social-emotional development in early childhood, in contrast to what has been found in other studies. This relationship does not depend on the sex of the parent nor the sex of the child. According to this study there is no relationship between parental educational level and parental stimulation. Because the results do not confirm previous research, further research is recommended.

Keywords Socialization; parental stimulation; social-emotional development; parental educational level; fathers; mothers; gender differences; early childhood; SES

Referenties

- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2000). *Manual for the ASEBA preschool forms and profiles*. Research Center for Children, Youth, & Families.
- Arco, C. M. B. (1983). Pacing of playful stimulation to young infants: Similarities and differences in maternal and paternal communication. *Infant Behavior and Development, 6*, 223-228. doi:10.1016/S0163-6383(83)80029-0
- Baillargeon, R. H., Zoccolillo, M., Keenan, K., Côté, S., Pérusse, D., Wu, H., Boivin, M., & Tremblay, R. E. (2007). Gender differences in physical aggression: A prospective population-based survey of children before and after 2 years of age. *Developmental Psychology, 43*, 13-26. doi:10.1037/0012-1649.43.1.13
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual Review of Psychology, 53*, 371-399. Ontleend aan <http://www.annualreviews.org.proxy.library.uu.nl/doi/pdf/10.1146/annurev.psyc.53.100901.135233>
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2005). Caring for children around the world: A view from HOME. *International Journal of Behavioral Development, 29*, 468-478. doi:10.1080/01650250500146925
- Bulanda, R. E. (2004). Paternal involvement with children: The influence of gender ideologies. *Journal of Marriage and Family, 66*, 40-45. doi:10.1111/j.0022-2455.2004.00003.x
- Cabrera, N. J., Shannon, J. D., & Tamis-LeMonda, C. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-k. *Applied Developmental Science, 11*, 208-213. doi:10.1080/10888690701762100
- Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development, 71*, 127-136. doi:0009-3920/2000/7101-0015
- Calkins, S. D., & Dedmon, S. E. (2000). Physiological and behavioral regulation in two-year-old children with aggressive/destructive behavior problems. *Journal of Abnormal Child Psychology, 28*, 103-118. doi:0091-0627/00/0400-0103\$18.00/0
- Carter, A. S., Godoy, L., Wagmiller, R. L., Veliz, P., Marakovitz, S., & Briggs-Gowan, M. J. (2010). Internalizing trajectories in young boys and girls: The whole is not a simple sum of its parts. *Journal of Abnormal Child Psychology, 38*, 19-31. doi:10.1007/s10802-009-9342-0
- Castillo, J., Welch, G., & Sarver, C. (2010). Fathering: The relationship between fathers' residence, fathers' sociodemographic characteristics, and father involvement. *Maternal and Child Health Journal*. doi:10.1007/s10995-010-0684-6

- Caulfield, R. (1996). Social and emotional development in the first two years. *Early Childhood Education Journal*, 24, 55-59. Ontleend aan <http://www.springerlink.com/content/48735754462777u8/>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2011). *Bevolking; kerncijfers*. Den Haag: CBS.
- Combs-Orme, T., Wilson, E. E., Cain, D. S., Page, T., & Kirby, L. D. (2003). Context based parenting in infancy: Background and conceptual issues. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 20, 437-472. doi:10.1023/B:CASW.0000003138.32550.a2
- Conger, R. D., Conger, K. J., & Martin, M. J. (2010). Socioeconomic Status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72, 685-704. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00725.x
- Davis-Kean, P. E. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: The indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of Family Psychology*, 19, 294-304. doi:10.1037/0893-3200.19.2.294
- Denham, S. A., Renwick, S. M., & Holt, R. W. (1991). Working and playing together: Prediction of preschool social-emotional competence from mother-child interaction. *Child Development*, 62, 242-249. doi:10.2307/1131000
- Diener, M. L., & Mangelsdorf, S. C. (1999). Behavioral strategies for emotion regulation in toddlers: Associations with maternal involvement and emotional expressions. *Infant Behavior & Development*, 22, 569-583. doi:10.1016/S0163-6383(00)00012-6
- Dodge, K. A. (2004). The nature-nurture debate and public policy. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50, 418-427. doi:10.1353/mpq.2004.0028
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3rd ed.). London: Sage.
- Gauvain, M., Fagot, B. I., Leve, C., & Kavanagh, K. (2002). Instruction by mothers and fathers during problem solving with their young children. *Journal of Family Psychology*, 16, 81-90. doi:10.1037//0893-3200.16.1.81
- Glascoe, F. P., & Leew, S. (2010). Parenting behaviors, perceptions, and psychosocial risk: Impacts on young children's development. *Pediatrics*, 125, 313-319. doi:10.1542/peds.2008-3129
- Gray, P. O. (2002). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Hofferth, S. L., & Sandberg, J. F. (2001). How American children spend their time. *Journal of Marriage and Family*, 63, 295-308. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00295.x
- Kerr, D. C. R., Lopez, N. L., Olson, S. L., & Sameroff, A. J. (2004). Parental discipline and externalizing behavior problems in early childhood: The roles of moral

- regulation and child gender. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *32*, 369-383. doi:10.1023/B:JACP.0000030291.72775.96
- Kochanska, G., Coy, K. C., & Murray, K. T. (2001). The development of self-regulation in the first four years of life. *Child Development*, *72*, 1091-1111. doi:10.1111/1467-8624.00336
- Laflamme, D., Pomerleau, A., & Malcuit, G. (2002). A comparison of fathers' and mothers' involvement in childcare and stimulation behaviors during free-play with their infants at 9 and 15 months. *Sex Roles*, *47*, 507-518. doi:0360-0025/02/1200-0507/0
- Landry, S. H., Guttentag, C., Smith, K. E., & Swank, P. R. (2008). A responsive parenting intervention: The optimal timing across early childhood for impacting maternal behaviors and child outcomes. *Developmental Psychology*, *44*, 1335-1353. doi:10.1037/a0013030
- Landry, S. H., Miller-Loncar, C. L., Smith, K. E., & Swank, P. R. (2000). Early maternal and child influences on children's later independent cognitive and social functioning. *Child Development*, *71*, 358-375. doi:10.1111/1467-8624.00150
- Landry, S. H., Smith, K. E., & Swank, P. R. (2000). Does the content of mothers' verbal stimulation explain differences in children's development of verbal and nonverbal cognitive skills? *Journal of School Psychology*, *38*, 27-49. doi:10.1016/S0022-4405(99)00035-7
- Lewis, C., & Lamb, M. E. (2003). Fathers' influence on children's development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, *18*, 211-228. doi:10.1007/BF03173485
- Matthews, J. S., Ponitz, C. C., & Morrison, F. J. (2009). Early gender differences in self-regulation and academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, *101*, 689-704. doi:10.1037/a0014240
- McBride, B. A., & Mills, G. (1993). A comparison of mother and father involvement with their preschool age children. *Early Childhood Research Quarterly*, *8*, 457-477. doi:10.1016/S0885-2006(05)80080-8
- Mistry, R. S., Biesanz, J. C., Chien, N., Howes, C., Benner, A. D. (2008). Socioeconomic status, parental investments, and the cognitive and behavioral outcomes of low-income children from immigrant and native households. *Early Childhood Research Quarterly*, *23*, 193-212. doi:10.1016/j.ecresq.2008.01.002
- Perez, M. E., & Fox, R. A. (2008). Parenting Latino toddlers and preschoolers. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, *30*, 481-499. doi:10.1177/0739986308324791
- Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Developmental Science*, *11*, 196-202. doi:10.1080/10888690701762068

- Ponitz, C. E. C., McClelland, M. M., Jewkes, A. M., Connor, C. M., Farris, C. L., & Morrison, F. J. (2008). Touch your toes! Developing a direct measure of behavioral regulation in early childhood. *Early Childhood Research Quarterly, 23*, 141-158. doi:10.1016/j.ecresq.2007.01.004
- Prinz, P. (2007). *Waarom doet mijn kind zo moeilijk?* Tiel: Terra/Lannoo.
- Prior, M., Bavin, E. L., Cini, E., Reilly, S., Bretherton, L., Wake, M., & Eadie, P. (2008). Influences on communicative development at 24 months of age: Child temperament, behaviour problems, and maternal factors. *Infant Behavior and Development, 31*, 270-279. doi:10.1016/j.infbeh.2007.11.001
- Raaijmakers, M. A. J., Smidts, D. P., Sergeant, J. A., Maassen, G. H., Posthumus, J. A., van Engeland, H., Matthys, W. (2008). Executive functions in preschool children with aggressive behavior: Impairments in inhibitory control. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 1097-1107. doi:10.1007/s10802-008-9235-7
- Raviv, T., Kessenich, M., & Morrison, F. J. (2004). A meditational model of the association between socioeconomic status and three-year-old language abilities: The role of parenting factors. *Early Childhood Research Quarterly, 19*, 528-547. doi:10.1016/j.ecresq.2004.10.007
- Sayer, L. C., Bianchi, S. M., & Robinson, J. P. (2004). Are parents investing less time in children? Trends in mothers' and fathers' time with children. *The American Journal of Sociology, 110*, 1-43. doi:0002-9602/2004/11001-0001
- Sayer, L. C., Gauthier, A. H., & Furstenberg, F. F., Jr. (2004). Educational differences in parents' time with children: cross-national variations. *Journal of Marriage and Family, 66*, 1152-1169. doi:10.1111/j.0022-2445.2004.00084.x
- Sotomayor-Peterson, M., Wilhelm, M. S., & Card, N. A. (2011). Marital relationship quality and couples' cognitive stimulation practices towards their infants: actor and partner effects of White and Hispanic parents. *Early Child Development and Care, 181*, 103-122. doi:10.1080/03004430903271160
- Squires, J., Bricker, D., Heo, K., & Twombly, E. (2001). Identification of social-emotional problems in young children using a parent-completed screening measure. *Early Childhood Research Quarterly, 16*, 405-419. doi:10.1016/S0885-2006(01)00115-6
- Squires, J., Bricker, D., & Twombly, E. (2003). Parent-completed screening for social emotional problems in young children: The effects of risk/disability status and gender on performance. *Infant Mental Health Journal, 25*, 62-73. doi:10.1016/S0885-2006(99)80043-X
- Squires, J., Bricker, D., & Twombly, E. (2004). Parent-completed screening for social emotional problems in young children: The effects of risk/disability status and

- gender on performance. *Infant Mental Health Journal*, 25, 62-73.
doi:10.1002/imhj.10084
- Tak, J. A., Veerman, J. W., & Wit, J. de (2009). Theoretische achtergronden van klinische diagnostiek. In Th. Kievit, J.A. Tak & J.D. Bosch (Eds.), *Handboek Psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen* (pp. 13-52). Utrecht: De Tijdstroom.
- Van Hulle, C. A., Lemery-Chalfant, K., & Goldsmith, H. H. (2007). Genetic and environmental influences on socio-emotional behavior in toddlers: An initial twin study of the infant-toddler social and emotional assessment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 1014-1024. doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01787.x
- Verhoeven, M., Van Baar, A., Deković, M., & Bodden, D. (2010). *The development of a Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ)*. Unpublished manuscript.
- Vernon-Feagans, L, Pancsofar, N., Willoughby, M, Odom, E., Quade, A., & Cox, M. (2008). Predictors of maternal language to infants during a picture book task in the home: Family SES, child characteristics and the parenting environment. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 29, 213-226.
doi:10.1016/j.appdev.2008.02.007
- Vignoe, D., Berube, R. L., & Achenbach, T. M. (2000). *Bibliography of published studies using the Child Behavior Checklist and related materials* (1999 ed.). Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Waylen, A., & Stewart-Brown, S. (2010). Factors influencing parenting in early childhood: A prospective longitudinal study focusing on change. *Child Care Health and Development*, 36, 198-207. doi:10.1111/j.1365-2214.2009.01037.x
- Weinberg, M. K., Tronick, E. Z., Cohn, J. F., & Olson, K. L. (1999). Gender differences in emotional expressivity and self-regulation during early infancy. *Developmental Psychology*, 35, 175-188. doi:10.1037//0012-1649.35.1.175
- Whiteside-Mansell, L., Bradley, R., & McKelvey, L. (2009). Parenting and preschool child development: Examination of three low-income U.S. cultural groups. *Journal of Child and Family Studies*, 18, 48-60. doi:10.1007/s10826-008-9206-1
- Wicks-Nelson, R., & Israel, A.C. (2009). *Abnormal Child and Adolescent Psychology* (7th ed.). New Jersey: Pearson Education.